

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЩУР Роман Іванович

УДК 336.1:352

**ФІНАНСИ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД:
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук**

Чернігів – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Чернігівському національному технологічному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
Ткачук Ірина Григорівна,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» Міністерства освіти і науки України,
професор кафедри фінансів.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Бондарук Таїсія Григорівна,
Національна академія статистики, обліку та аудиту Державної служби статистики України,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;

доктор економічних наук, доцент
Сідельникова Лариса Петрівна,
Херсонський національний технічний університет Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;

доктор економічних наук, професор
Тропіна Валентина Борисівна,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» Міністерства освіти і науки України,
професор кафедри фінансів, обліку і оподаткування.

Захист дисертації відбудеться «26» грудня 2019 р. об 11³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 79.051.04 у Чернігівському національному технологічному університеті за адресою: 14035, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Чернігівського національного технологічного університету за адресою: 14035, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.

Автореферат розісланий «26» листопада 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

В. В. Виговська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Протягом останніх років неспростовними є певні успіхи в проведенні реформи децентралізації. З'явилися нові суб'єкти на місцевому рівні – об'єднані територіальні громади (ОТГ). Їх функціонування має беззаперечні економічні вигоди як для населення, так і для держави. Проте сучасні умови функціонування об'єднаних територіальних громад демонструють ряд труднощів, пов'язаних з недосконалістю методичних основ фінансування їх діяльності, зокрема потребують удосконалення організаційні, правові та управлінські аспекти формування, розподілу та використання фондів фінансових ресурсів, фінансового контролю за їх використанням та оцінки ефективності управління фінансами об'єднаних територіальних громад. Відсутність практичного досвіду та теоретичних напрацювань з цієї проблематики зумовлює необхідність проведення поглибленого дослідження теорії, методології та практики функціонування територіальної громади як суб'єкта фінансових відносин, формування доходів і видатків об'єднаних територіальних громад та управління ними.

На сучасному етапі в Україні система фінансового забезпечення виконання функцій, покладених на місцеве самоврядування, не відповідає потребам громад, вона не створює фінансового підґрунтя, необхідного для надання всім членам територіальних громад якісних і доступних послуг на основі забезпечення сталого розвитку території. Розробка та впровадження дієвих стратегічних напрямів модернізації управління фінансами та запровадження удосконаленої системи фінансового контролю є необхідною передумовою висхідного соціально-економічного розвитку та підвищення ефективності діяльності об'єднаних територіальних громад в Україні.

Теоретико-методологічні основи місцевих фінансів висвітлюються в наукових працях відомих вчених-економістів, серед яких: Т. Бондарук, О. Василик, В. Виговська, О. Гонта, М. Забаштанський, С. Захарін, В. Дем'янишин, О. Кириленко, В. Кравченко, І. Луніна, В. Маргасова, В. Мельник, Н. Мельничук, С. Михайленко, Ц. Огонь, В. Опарін, Ю. Пасічник, В. Тропіна, К. Павлюк, Н. Ткаченко, Л. Сідельникова, В. Федосов, І. Чуркіна, І. Чугунов, S. Bach, C.F. Bastable, R.M. Bird, H. Blochliker, J.M. Buchanan, R.S. Fisher, R.A. Masgrave, W.E. Oates, J. Rabesona, D. Wallau, C. Wallich та інші.

Вказані автори здійснили значний внесок у розвиток теорії та практики функціонування місцевих фінансів, проте активізація децентралізації влади, об'єднання територіальних громад з метою оптимізації їх фінансового забезпечення актуалізують вдосконалення усталених та розроблення нових концептуальних підходів до фінансування таких громад. Подальших наукових досліджень вимагають методологічні підходи до дослідження фінансів об'єднаних територіальних громад. Залишається невирішеним питання оцінювання фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад. Об'єктивно необхідним є пошук шляхів модернізації управління фінансами та фінансового контролю за діяльністю, а також засобів підвищення ефективності формування і використання фінансових ресурсів об'єднаних територіальних

громад в Україні. Крім того, важливим є впорядкування термінологічного апарату обраного напрямку дослідження.

Невідкладність вирішення окреслених проблем обумовили вибір теми дисертаційної роботи, визначили мету, завдання, логіку та зміст дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано у рамках планів науково-дослідних робіт:

– ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» Міністерства освіти і науки України за темою: «Формування ефективної моделі управління фінансовими ресурсами національної економічної системи» (номер державної реєстрації 0115U0072327), у рамках якої автором розроблено науково-методичні підходи щодо підвищення ефективності формування та використання фінансових ресурсів об'єднаних територіальних громад;

– Чернігівського національного технологічного університету за темою: «Стратегічні пріоритети та механізми фінансового забезпечення інноваційного розвитку базових галузей національного господарства» (номер державної реєстрації 0116U003209), де автором визначені стратегічні напрями вдосконалення управління фінансами та фінансового контролю об'єднаних територіальних громад;

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методологічних засад функціонування фінансів об'єднаних територіальних громад та розроблення на цій основі науково-прикладних рекомендацій щодо модернізації управління ними для забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів України.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких завдань дослідження:

– здійснити теоретичну концептуалізацію фінансів місцевого самоврядування;

– визначити детермінанти розвитку місцевого самоврядування в Україні;

– розкрити сутність об'єднаної територіальної громади як інституційного суб'єкта фінансових відносин;

– розвинути методологічні підходи до дослідження фінансів об'єднаних територіальних громад;

– узагальнити базові положення здійснення видатків об'єднаних територіальних громад;

– обґрунтувати науково-методичні засади оцінювання фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад;

– надати комплексну оцінку стану фінансів об'єднаних територіальних громад в Україні;

– охарактеризувати фінансову поведінку об'єднаних територіальних громад в Україні в контексті прийняття рішень щодо пріоритетності бюджетних видатків та інвестиційної діяльності;

– сформулювати концептуальні засади управління фінансами об'єднаних територіальних громад в Україні;

- поглибити науково-прикладні підходи до організації фінансового контролю діяльності об'єднаних територіальних громад в Україні;
- обґрунтувати напрями модернізації управління фінансами та фінансового контролю за діяльністю об'єднаних територіальних громад в Україні;
- сформулювати пропозиції щодо підвищення ефективності формування і використання фінансових ресурсів об'єднаних територіальних громад в Україні;
- розробити науково-практичні рекомендації щодо вдосконалення фінансового контролю за діяльністю об'єднаних територіальних громад з урахуванням відповідного світового досвіду.

Об'єктом дослідження є фінанси об'єднаних територіальних громад.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади, науково-методичні підходи та практичний інструментарій формування, розподілу та використання фондів грошових коштів об'єднаних територіальних громад в Україні.

Методи дослідження. У роботі використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, які ґрунтуються на сучасних теоретико-методологічних підходах, що дало змогу забезпечити досягнення поставленої мети та вирішення сформульованих завдань, зокрема: *аналізу і синтезу* – під час уточнення поняттєвого апарату та з'ясування сутності об'єднаної територіальної громади як інституційного суб'єкта фінансових відносин; *індукції та дедукції* – для формулювання узагальнень, теоретичних висновків на основі вивченого матеріалу; *ретроспективного аналізу* – для дослідження становлення місцевого самоврядування в Україні та фінансової поведінки об'єднаних територіальних громад; *логіко-аналітичний* – для окреслення тенденцій розвитку фінансів місцевого самоврядування, оцінки сучасного стану управління фінансами об'єднаних територіальних громад в Україні та фінансового контролю за їх діяльністю; *статистичної обробки інформації* – для визначення параметрів фінансового потенціалу, формування доходів та видатків об'єднаних територіальних громад; *наукового абстрагування* – для формулювання й розкриття змісту певних понять і визначень.

Теоретичною основою дослідження є фундаментальні праці з теорії фінансів, зокрема теорії місцевих фінансів, розробки вітчизняних і зарубіжних учених із проблем фінансів об'єднаних територіальних громад.

Статистичну і фактологічну основу дослідження становлять законодавчі та нормативно-правові акти, що регламентують діяльність об'єднаних територіальних громад, матеріали Міністерства фінансів України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Рахункової палати України, Державної казначейської служби України, Державної аудиторської служби України, дані Державної служби статистики України, монографії, збірники наукових праць, матеріали міжнародних науково-практичних конференцій, інтернет-ресурси та власні напрацювання автора.

Наукова новизна одержаних результатів. Основні результати дослідження, які становлять його наукову новизну і виносяться на захист, полягають у такому:

вперше:

– введено в термінологічний обіг фінансової науки дефініцію «фінансовий потенціал об'єднаної територіальної громади» як сукупність власних, залучених, фактично акумульованих та потенційно доступних фінансових ресурсів економічної системи об'єднаної територіальної громади і можливостей відповідної об'єднаної територіальної громади щодо їх ефективного використання з метою забезпечення операційної та інвестиційної діяльності, досягнення загальносистемних цілей в умовах нестабільності факторів зовнішнього середовища, а також взаємодію зазначених складових для сталого розвитку локальної території;

– обґрунтовано методологічний базис дослідження фінансів об'єднаних територіальних громад, що ґрунтується на поєднанні положень еволюційного, системного, результативного підходів, в межах якого надано комплексне бачення закономірностей та теоретичних засад організації фінансів таких структур, доповнено відповідний понятійно-категоріальний апарат, виокремлено мету, завдання, принципи та методи управління грошовими фондами об'єднаних територіальних громад, конкретизовано методичний інструментарій оцінювання ефективності менеджменту фондів грошових коштів цих громад. Це дозволило сформулювати необхідне наукове підґрунтя для визначення напрямів вдосконалення управління фінансами об'єднаних територіальних громад;

– обґрунтовано концептуальні засади управління фінансами об'єднаних територіальних громад в Україні, що передбачають розробку власної фінансової стратегії для кожної об'єднаної територіальної громади за результатами розрахунку її потреб, можливостей формування бюджету та оцінки впливу ризиків; закріплення на державному рівні норм і стандартів процедури прийняття фінансових рішень об'єднаними територіальними громадами; активізацію участі об'єднаних територіальних громад в адмініструванні місцевих податків і зборів та проведення власної політики запозичень; імплементацію європейського досвіду щодо модернізації управління фінансами та здійснення фінансового контролю за діяльністю об'єднаних територіальних громад. Це сприятиме підвищенню ефективності управління доходами місцевих бюджетів та раціоналізації їх видатків;

удосконалено:

- методичні положення з вимірювання фінансового потенціалу об'єднаної територіальної громади як цілісної економічної системи, перевагою якого є застосування структурно-функціонального підходу при оцінці фінансового потенціалу та якості управління ним, а також доповнення переліку структурних компонент фінансового потенціалу об'єднаних територіальних громад інвестиційною складовою. Це дозволяє визначити та оцінити фінансові можливості об'єднаної територіальної громади в забезпеченні її соціально-економічного розвитку та фінансової стійкості;

- науково-методичний концепт моделювання оптимальної фінансової поведінки об'єднаної територіальної громади, яка ґрунтується на пріоритетності бюджетних видатків та інвестиційної діяльності. Даний концепт може бути використаний під час реалізації управлінських рішень, направлених на задоволення фінансових інтересів об'єднаної територіальної громади та її членів;

- науково-прикладні рекомендації щодо вдосконалення процесу управління фінансами об'єднаних територіальних громад в Україні за рахунок формування відповідного інформаційного простору. Зокрема запропоновано створення системи висвітлення і розповсюдження передового управлінського досвіду, застосування сучасних інформаційних технологій для забезпечення можливостей моніторингу, обробки даних, аналізу ситуацій, тощо. Це створить необхідні умови для нарощення кількісних і якісних показників процесу управління фінансами об'єднаних територіальних громад;

- обґрунтування напрямів вдосконалення внутрішнього фінансового контролю в об'єднаних територіальних громадах, що, на відміну від відомих підходів, передбачає створення карти ризиків для об'єднаних територіальних громад та алгоритму дій кожної посадової особи, а також часткове аудиторське супроводження поточної діяльності об'єднаних територіальних громад з боку спеціальної консультативної структури. Зазначене сприяє покращанню системи фінансового контролю в процесі фінансової діяльності об'єднаних територіальних громад;

набули подальшого розвитку:

- понятійно-категоріальний апарат теорії фінансів в частині уточнення змісту таких дефініцій: „місцеве самоврядування”, в якому акцент зроблений на забезпеченій державою спроможності територіальної громади самостійно здійснювати управління своїми внутрішніми (включно з господарськими) справами, крім політичних; „доходи об'єднаної територіальної громади”, який наголошує на формуванні дохідної бази об'єднаної територіальної громади як основи податкоспроможності та зростання її фінансового потенціалу; „видатки об'єднаної територіальної громади”, що підкреслює мету фінансування повноважень, програм та заходів для забезпечення соціально-економічного розвитку громади, задоволення суспільних потреб, а також, для вирівнювання дохідної спроможності певної категорії громадян, які проживають на даній території; „фінансова поведінка об'єднаних територіальних громад”, яка сутнісно поєднує рішення, прийняті територіальною громадою стосовно формування доходів, їх розподілу та використання, а також сукупність управлінських дій щодо реалізації цих рішень;

- наукова аргументація доцільності здійснення заходів, цілеорієнтованих на вдосконалення управління фінансами об'єднаних територіальних громад, за рахунок зміни пасивних підходів до формування грошових фондів громади на усвідомлену проактивну політику їх формування та використання, зокрема: розробка власної фінансової стратегії для кожної об'єднаної територіальної громади відповідно до її потреб; формування видатків за програмно-цільовим методом; пошук власних шляхів зміцнення фінансового потенціалу; активізація

інноваційної діяльності громади; розробка бізнес-пропозицій для інвесторів; оптимізація територіальної структури об'єднаних територіальних громад. Такий підхід дозволить збільшити власні доходи об'єднаних територіальних громад; посилити фінансову незалежність; підвищити ефективність управління та спрямувати зекономлені кошти на інші пріоритетні напрямки фінансування; зміцнити інвестиційну привабливість території за рахунок концентрації в одного суб'єкта більших обсягів трудових і земельних ресурсів;

- наукові засади контролю в процесі організації фінансової діяльності об'єднаних територіальних громад, що на відміну від відомих, враховують відповідний досвід країн ЄС, та передбачають реалізацію наступних рекомендацій: визначення меж та обсягів індивідуальної відповідальності керівників ОТГ; забезпечення незалежності органів фінансового контролю та їхніх посадовців; створення системи внутрішнього фінансового контролю, заснованої на оцінці впливу ризиків на джерела доходів об'єднаних територіальних громад. Це сприятиме вдосконаленню фінансового контролю в процесі діяльності об'єднаних територіальних громад з урахуванням відповідного світового досвіду;

- наукові підходи щодо створення системи планово-результативного контролю в процесі формування та використання фінансових ресурсів об'єднаних територіальних громад в Україні, яка реалізується через створення мережі аудиторських комітетів та дозволяє виявити проблеми функціонування фінансів громад та запропонувати ключові напрямки їх вирішення.

- методичний інструментарій оцінювання ефективності формування і використання фінансових ресурсів об'єднаних територіальних громад в Україні, який на відміну від відомих, базується на комбінованому використанні трендових, прикладних економетричних та дискримінантних моделей. Це дозволить сформуванню інформаційну платформу системи моніторингу ефективності управління фінансами об'єднаних територіальних громад.

Практичне значення роботи полягає в тому, що розроблені науково-методичні пропозиції та практичні рекомендації збагачують теорію і практику формування, розподілу та використання фінансів об'єднаних територіальних громад та можуть бути застосовані у діяльності законодавчих і виконавчих органів державної влади та органів місцевого самоврядування при розробці та прийнятті управлінських рішень щодо вдосконалення управління фондами грошових коштів таких громад в Україні.

Результати дисертаційної роботи знайшли своє практичне застосування в діяльності окремих установ, що підтверджується відповідними довідками про впровадження, зокрема: Міністерства фінансів України при розробленні пропозицій щодо підвищення ефективності формування і використання фінансових ресурсів об'єднаних територіальних громад в Україні; (довідка № 3812-09/34728-05 від 19.10.2017 р.); Космацької об'єднаної територіальної громади щодо використання в діяльності об'єднаної територіальної громади рекомендацій модернізації управління фінансами об'єднаних територіальних громад на основі системного взаємозв'язку та врахування чинників впливу, з метою покращення фінансового забезпечення розвитку об'єднаної

територіальної громади, акумуляції, розподілу, перерозподілу та витрачання коштів (довідка № 26 від 20.03 2019 р.); Фінансового управління Чернігівської міської ради при розробленні рекомендацій щодо оцінювання фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад (довідка № 324/815-ФУ від 23.05.2018 р.); Управління Західного офісу Держаудитслужби в Івано-Франківській області при розробці пропозицій щодо введення часткового аудиторського супроводження поточної діяльності об'єднаних територіальних громад з метою здійснення превентивної функції контролю (довідка №18/05-06 від 15.05.2019р.); Департаменту фінансів Івано-Франківської обласної державної адміністрації при розробці пропозицій щодо вдосконалення методології планування видатків бюджетів об'єднаних територіальних громад (довідка № 983/02-07/47 від 07.06.2019 р.); Івано-Франківського Центру розвитку місцевого самоврядування при розробці пропозицій щодо вдосконалення та розвитку системи управління фінансами об'єднаних територіальних громад (довідка № 23 від 07.06.2019 р.).

Окремі теоретичні та науково-методичні положення дисертаційного дослідження впроваджено в навчальний процес ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» при викладанні дисциплін: «Бюджетна система», «Казначейська справа», «Податкова система», «Податковий менеджмент» (довідка № 01-23/115 від 24.06.2019 р.) та у навчальному процесі Чернігівського національного технологічного університету (довідка № 305/08-314 від 20.03.2019 р.) при викладанні дисциплін «Фінансовий менеджмент» і «Місцеві фінанси».

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним і завершеним науковим дослідженням. Наукові положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, одержано автором особисто та є його науковим доробком. Обсяг особистого вкладу у працях дисертанта, опублікованих ним у співавторстві, наведено у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й висновки дисертаційної роботи доповідались, обговорювались і отримали позитивну оцінку на міжнародних і вітчизняних наукових конференціях, зокрема: Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Розвиток національної економіки» (Івано-Франківськ, 2014 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Управлінські науки в сучасному світі» (Київ, 2015 р.); II Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції молодих вчених «Управління економічними процесами на макро- і мікрорівні: проблеми та перспективи вирішення» (Львів, 2016 р.); Всеукраїнській студентській науковій конференції «Пріоритети розвитку національної економіки України: стратегія і перспективи» (Умань, 2016 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури» (Львів, 2017 р.); II науково-практичному інтернет-семінарі до Дня науки «Фіскальна політика в умовах макроекономічної стабілізації» (Ірпінь, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку, фінансів та управління в Україні та світі» (Полтава, 2017 р.); V Міжнародній заочній науково-практичній конференції «Формування

ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика» (Запоріжжя, 2017 р.); ІХ Науково-практичній інтернет-конференції «Трансформація фіскальної політики України в умовах євроінтеграції» (Ірпінь, 2017 р.); Науково-практичному круглому столі «Оподаткування та економічна безпека держави в епоху діджиталізації» (Ірпінь, 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України» (Ірпінь, 2018 р.); ІІ Міжнародній науковій конференції «Економіка і менеджмент: сучасні трансформації в епоху глобалізації» (Клайпеда, 2018 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства» (Вінниця, 2018 р.) Всеукраїнській науково-практичній конференції «Фінансове забезпечення розвитку економіки на національному та міжнародному рівнях» (Одеса, 2018 р.); ІІІ Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні проблеми сьогодення у сфері фінансів, обліку та аудиту» (Хмельницький, 2018 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції пам'яті професора М.Г. Михайлова «Розвиток національних фінансово-економічних систем в умовах глобалізації» (Суми, 2018 р.); Х Науково-практичній конференції «Трансформація фіскальної політики України в умовах євроінтеграції» (Івано-Франківськ-Ірпінь, 2018 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Розвиток підприємницької діяльності в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів» (Херсон, 2019 р.); І Міжнародному форумі «Розвиток державного фінансового контролю в контексті економічної безпеки країни» (Ірпінь, 2019 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Напрями модернізації фінансово-економічної системи держави, регіонів, підприємств, організацій» (Вінниця, 2019 р.).

Публікації. Основні положення, висновки й результати дослідження опубліковано в 47 наукових працях, у тому числі: 1 одноосібна монографія; 1 розділ у колективній монографії; 24 статті в наукових фахових виданнях і виданнях, внесених до наукометричних баз даних; 1 стаття у зарубіжному періодичному виданні; 20 праць апробаційного характеру. Загальний обсяг наукових робіт становить 39,1 друк. арк., з яких 35,91 друк. арк. належить особисто автору.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 515 сторінок. Основний зміст дисертації викладено на 440 сторінках. Робота містить 74 таблиці, 125 рисунків, 11 додатків. Список використаних джерел налічує 302 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету й завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито основні положення наукової новизни, практичне значення одержаних результатів, а також ступінь їх апробації.

У першому розділі – «**Теоретичні засади та концептуалізація фінансів територіальних громад**» – досліджено змістовно-функціональні характеристики фінансів місцевого самоврядування; розкрито детермінанти розвитку місцевого самоврядування в Україні; розглянуто сутність об'єднаних територіальної громади як інституційного суб'єкта фінансових відносин.

Дослідження змісту та закономірностей функціонування фінансів об'єднаних територіальних громад здійснювалось крізь призму теорії вільної общини (громади), теорії федерації громад, господарської теорії місцевого самоврядування, громадської теорії місцевого самоврядування, державницької теорії місцевого самоврядування та теорії муніципального дуалізму. Аналіз положень зазначених теорій став основою для уточнення сутнісних характеристик поняття «місцеве самоврядування», яке запропоновано розглядати як конституційно гарантоване право і забезпечену державою спроможність територіальної громади самостійно здійснювати управління своїми внутрішніми (включно з господарськими) справами, окрім політичних. Трактування місцевого самоврядування у представленому фокусі дає можливість визначити місце та роль територіальної громади як інституційного суб'єкта фінансових відносин в рамках нового інституційного середовища з урахуванням умов та викликів сучасних тенденцій соціально-економічного розвитку та трансформаційних перетворень моделі публічного управління в Україні.

Визначено, що характерними ознаками територіальної громади як інституційного суб'єкта фінансових відносин є: фінансова відокремленість; фінансова персоніфікація; фінансова правосуб'єктність, що включає в себе фінансову правоздатність і дієздатність.

Необхідність оцінки ефективності фінансових стосунків територіальної громади як інституційного суб'єкта з іншими інститутами різних рівнів зумовило дослідження транзакційних витрат, що виникають в процесі реалізації таких відносин. Аналіз сутнісного наповнення та структури даного інституту дозволив виділити наступні види транзакційних витрат в процесі функціонування територіальної громади як інституційного суб'єкта фінансових відносин: витрати укладення контракту; витрати на продовження процесу укладання контракту; витрати на дотримання умов контракту та забезпечення його виконання; інформаційні витрати; витрати масштабу; витрати опортуністичної поведінки; витрати за напрямком виникнення транзакційних витрат – ринкові, управлінські, політичні; суспільні чи публічні витрати.

Доведено, що результатом децентралізації як процесу інституційних трансформацій в рамках інституційної матриці є виникнення нового суспільного інституту – інституту розвитку. За результатами дослідження визначено сукупність фінансових відносин, які детермінують об'єднану територіальну громаду як інституційний суб'єкт (рис.1).

Систематизація існуючих наукових підходів щодо трактування фінансового потенціалу дозволила поглибити змістове наповнення дефініції «фінансовий потенціал об'єднаної територіальної громади», яку представлено як сукупність власних, залучених, фактично акумульованих та потенційно

доступних фінансових ресурсів економічної системи об'єднаної територіальної громади і можливостей відповідної територіальної громади щодо їх ефективного використання з метою забезпечення операційної та інвестиційної діяльності, досягнення загальносистемних цілей в умовах нестабільності факторів зовнішнього середовища, а також взаємодію зазначених складових з метою забезпечення сталого розвитку певної території.

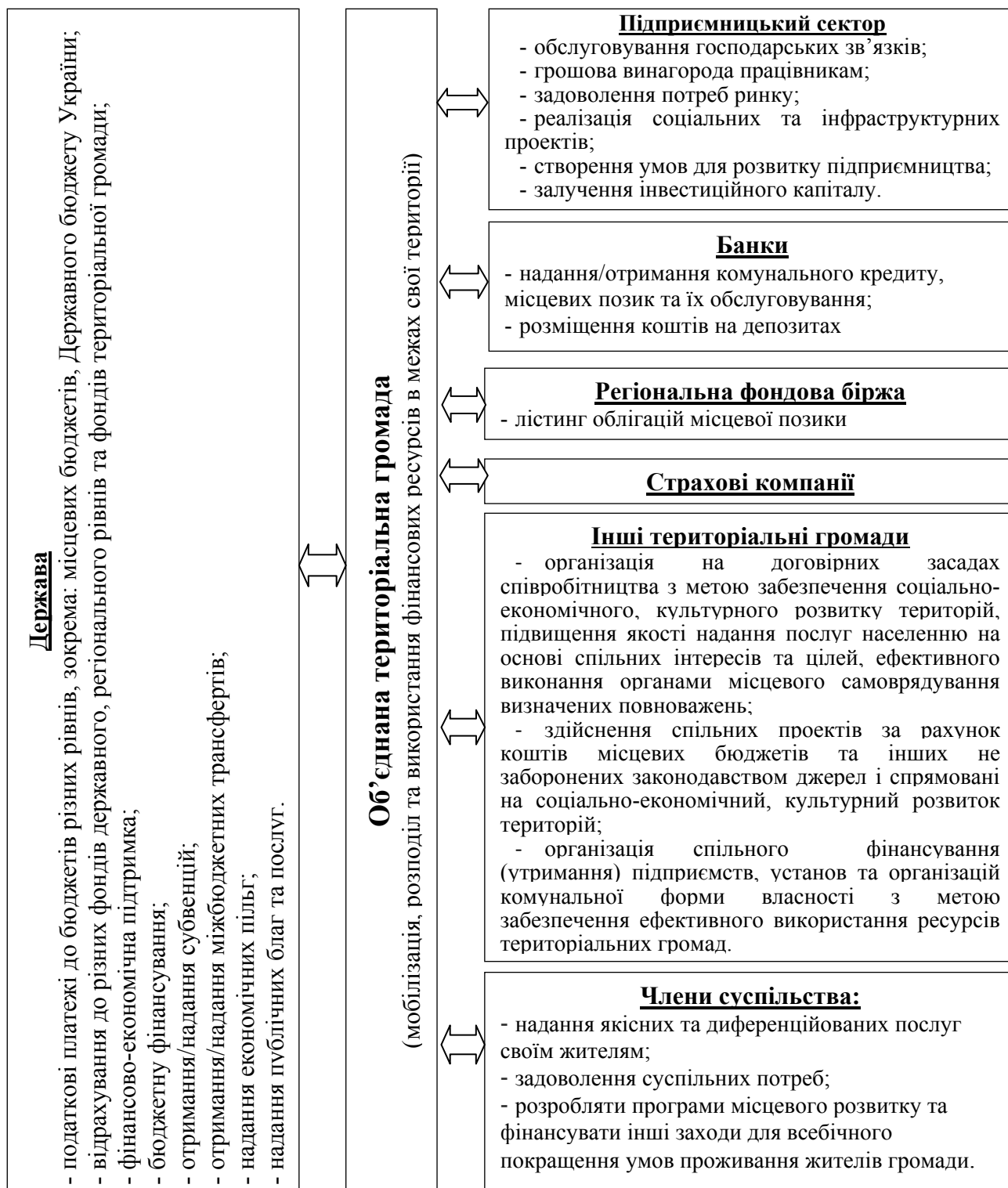

Рис. 1. Фінансові відносини об'єднаної територіальної громади як інституційного суб'єкта з іншими інститутами різних рівнів

Джерело: побудовано автором

Використання в економічній теорії та практиці даного поняття дозволить зіставити фінансові можливості різних територіальних громад, повноцінно оцінити ефективність місцевих фінансів, комплексно аналізувати фінансову забезпеченість завдань стратегічного розвитку, проводити системні перетворення в економіці, виявити фінансову самодостатність територіальних громад, виробити економічну, соціальну, фінансову, бюджетну і податкову політику.

Визначено, що економічну сутність фінансового потенціалу територіальної громади розглядають як: 1) здатність територіальної громади виробляти ресурсну базу для забезпечення виробничо-економічної діяльності, виконання соціальних завдань і забезпечення стійкості місцевого розвитку; 2) сукупність наявних на території фінансових і грошових ресурсів, необхідних для підтримки стійкості економічної діяльності територіальної громади; 3) результат економічних відносин територіальної громади; 4) резерв, можливий до використання для захисту регіонального розвитку від впливу факторів ризику і невизначеності.

Достовірна та якісна оцінка фінансового потенціалу на основі побудови ефективної системи управління фінансами територіальної громади є необхідною основою для прийняття аргументованих управлінських рішень щодо соціально-економічного розвитку відповідної громади та її фінансової незалежності.

Комплексне оцінювання стану фінансового потенціалу територіальної громади запропоновано здійснювати за наступними напрямками: оцінка фінансового стану (поточна і прогнозна) територіальної громади; оцінка вартості окремих складових територіальної громади як цілісної системи; оцінка поточного стану й прогноз розвитку факторів внутрішнього та зовнішнього фінансового середовища; оцінка якості управління фінансами територіальної громади (поточна і прогнозна); оцінка фінансово-інвестиційного потенціалу територіальної громади.

У другому розділі – **«Методологічні основи формування доходів об'єднаних територіальних громад»** – поглиблено методологічні підходи до дослідження фінансів об'єднаних територіальних громад; впорядковано базові положення здійснення видатків об'єднаних територіальних громад; обґрунтовано наукові засади розвитку ринку запозичень об'єднаних територіальних громад.

Обґрунтовано методологічні основи дослідження фінансів об'єднаних територіальних громад, що ґрунтується на поєднанні положень еволюційного, системного, результативного підходів, в межах якого надано системне бачення закономірностей та теоретичних засад організації фінансів таких структур (рис.2).

Форми і методи акумуляції грошових коштів до бюджетів об'єднаних територіальних громад залежать від умов і методів господарювання, чітко визначеного кола тактичних і стратегічних завдань розвитку відповідної

території, соціально-економічного стану об'єднаних територіальних громад, її ресурсної бази, людського потенціалу та інших чинників.

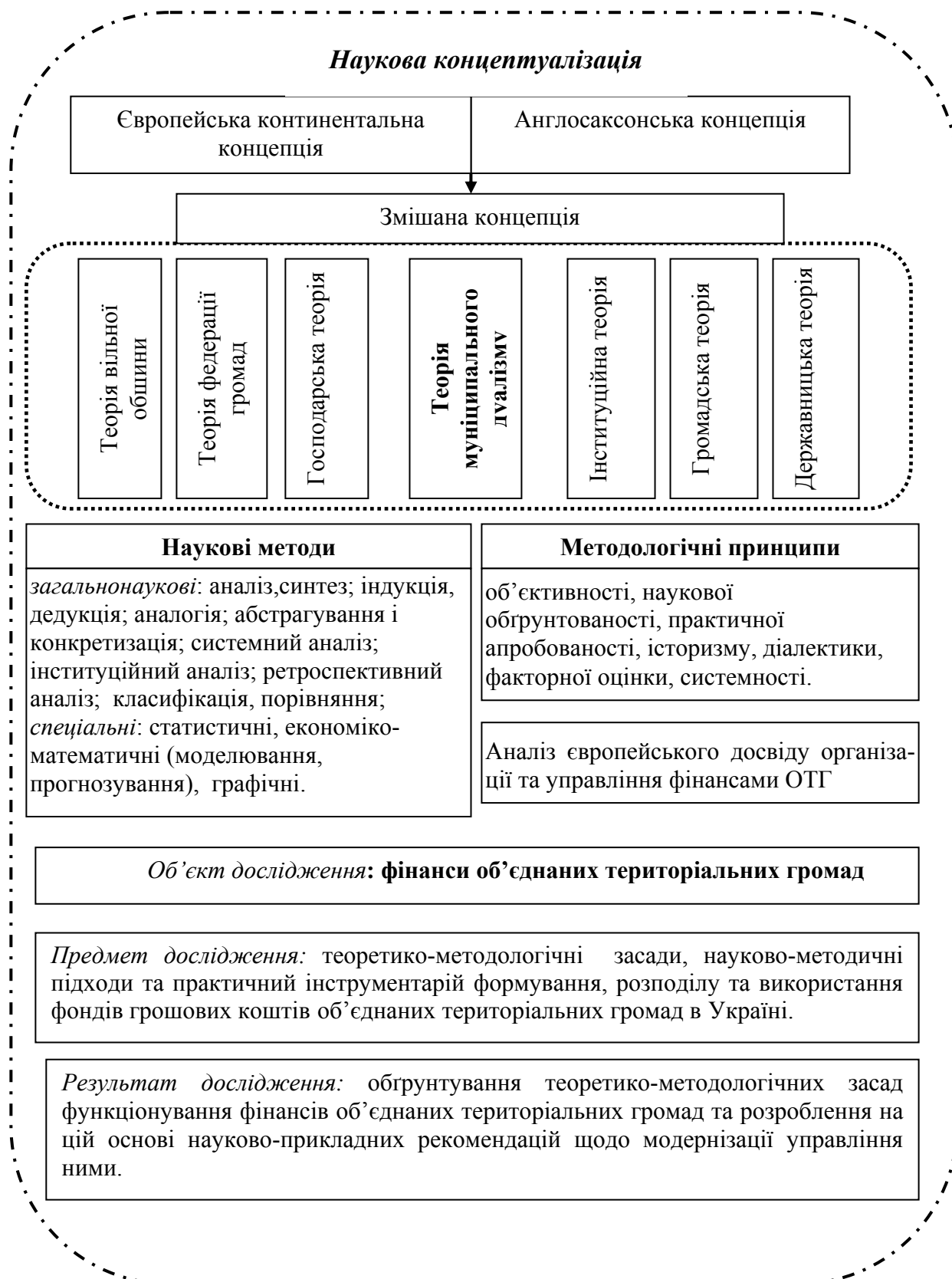

Рис. 2. Графічна візуалізація методології дослідження фінансів об'єднаних територіальних громад

Джерело: побудовано автором.

Надано авторське трактування дефініції «доходи об'єднаної територіальної громади», яке запропоновано розглядати через економічні відносини щодо формування дохідної бази об'єднаної територіальної громади як основи її податкоспроможності та зростання фінансового потенціалу об'єднаних територіальних громад.

Аналіз тенденцій формування дохідної бази об'єднаних територіальних громад в Україні свідчить на користь ефективності і результативності фіскальної децентралізації за відповідними показниками, зокрема обсягами надходжень власних доходів об'єднаних територіальних громад. Завдяки змінам до податкового та бюджетного законодавства у контексті децентралізації надходження власних доходів місцевих бюджетів об'єднаних громад зросли більше ніж у чотири рази. Встановлено, що такі зміни відбулися за рахунок збільшення таких податкових надходжень у структурі доходів бюджетів об'єднаних територіальних громад як: загальнодержавного податку на доходи фізичних осіб; місцевого податку – плати за землю; місцевого єдиного податку; загальнодержавного акцизного податку з реалізації роздрібною торгівлю підакцизними товарами. Також, податкові доходи у розрахунку на одного жителя об'єднаних територіальних громад за аналізований період часу зросли на 2807,3 грн.

Фінансова спроможність об'єднаних територіальних громад зросла у 2018 р. порівняно з 2015 р. у зв'язку зі зростанням кількості бездотаційних бюджетів об'єднаних територіальних громад майже у кожній області України. Також, збільшилась кількість об'єднаних територіальних громад, що перераховують реверсну дотацію до державного бюджету. Загальний обсяг реверсної дотації бюджетів об'єднаних територіальних громад (вилучення коштів до державного бюджету) у 2018 р. склала 500,7 млн. грн.

В процесі фіскальної та територіальної децентралізації новостворені центри місцевого самоврядування – об'єднані територіальні громади – в цілому отримали більшу фінансову спроможність і незалежність у формуванні та використанні бюджетних коштів. Проте, вони одержали й ширші повноваження та обов'язки щодо управління власною інфраструктурою, її утримання за кошти бюджету громади, кошти державної підтримки (субвенції, базові дотації), кошти державних та міжнародних фондів. Так, за останні чотири роки державна підтримка на розвиток громад та розбудову інфраструктури зросла в 39 разів (19,4 млрд. грн.), що є вагомим джерелом забезпечення фінансової спроможності бюджетів об'єднаних територіальних громад (табл.1).

Аналіз динаміки державної підтримки на розвиток громад та розбудову інфраструктури, встановив, що вагомим джерелом забезпечення фінансової спроможності бюджетів об'єднаних територіальних громад для реалізації інвестиційних проєктів у контексті реалізації реформи фінансової децентралізації, є субвенція на соціально-економічний розвиток громад, субвенція на формування інфраструктури та фонд Державного регіонального розвитку України.

Динаміка державної підтримки на розвиток ОТГ та розбудову їх інфраструктури в Україні за 2014-2018 рр.

Показник / рік	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Обсяг державної підтримки на розвиток ОТГ, млрд. грн., зокрема:	0,5	3,7	7,3	16,1	19,4
субвенція на соціально-економічний розвиток, млрд. грн.	0,5	0,8	3,3	6,2	5,0
питома вага в обсязі державної підтримки, %	100,0	21,6	45,2	38,5	25,8
кошти Державного фонду регіонального розвитку, млрд. грн.	-	2,9	3,0	3,5	6,0
питома вага в обсязі державної підтримки, %	-	78,4	41,1	21,7	31,0
субвенція на інфраструктуру ОТГ, млрд. грн.	-	-	1,0	1,5	1,9
питома вага в обсязі державної підтримки, %	-	-	13,7	9,3	9,8
субвенція на розвиток медицини в сільській місцевості, млрд. грн.	-	-	-	4,0	5,0
питома вага в обсязі державної підтримки, %	-	-	-	24,8	25,8
кошти на будівництво футбольних полів, млрд. грн.	-	-	-	0,3	0,4
питома вага в обсязі державної підтримки, %	-	-	-	1,7	1,9
кошти ЄС на підтримку секторальної регіональної політики, млрд. грн.	-	-	-	0,7	1,1
питома вага в обсязі державної підтримки, %	-	-	-	4,0	5,7

Джерело: складено та розраховано автором на підставі даних¹

Доведено, що у процесі формування дохідної бази бюджетів об'єднаних територіальних громад необхідно враховувати такі чинники: впровадження принципово нового підходу до фінансового горизонтального територіального вирівнювання в Україні; запровадження нової трансфертної політики; самостійне формування місцевих бюджетів, незалежне від термінів прийняття державного бюджету; формування єдиного кошика доходів загального фонду місцевих бюджетів; фінансове забезпечення розвитку територій; отриманні додаткових фінансових та майнових ресурсів; надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад; виявлення і реалізація прихованого та недооціненого фінансового потенціалу об'єднаних територіальних громад.

Результати дослідження показали, що важливим джерелом фінансового забезпечення розвитку місцевого самоврядування і потужним фінансовим інструментом, який сприяє ефективному вирішенню поточних й довготермінових проблем, пов'язаних з фінансуванням бюджетних видатків, є запозичення об'єднаних територіальних громад. Вони забезпечують швидку мобілізацію ресурсів, гарантують відповідальність місцевої влади за цільове та

¹ Офіційний сайт Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. URL: <http://minregionbud.gov.ua> (дата звернення: 24.12.2018).; Офіційний сайт Децентралізації в Україні. URL: <http://decentralization.gov.ua> (дата звернення: 16.01.2019).

ефективне використання коштів. Було встановлено, що ринок місцевих запозичень в Україні розвивається стихійно, не рівномірно за територіальними ознаками, що свідчить, з одного боку про певний перерозподіл джерел місцевих запозичень об'єднаних територіальних громад на користь інших інструментів, з іншого боку – про наявність відповідних проблем у можливості використання такого інструменту об'єднаними територіальними громадами та його низьку розвиненість у структурі фондового ринку країни в цілому.

В результаті здійснення місцевих запозичень виникає місцевий борг – загальна сума боргових зобов'язань територіальної громади з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок місцевого запозичення. Визначено групи ризиків, що пов'язані з місцевим боргом та наданням місцевих гарантій, а саме: макроекономічні ризики; ризики управління місцевим боргом; ризики неефективності використання боргових ресурсів місцевих бюджетів та надання місцевих гарантій.

В дисертаційній роботі наголошується на тому, що ефективний розвиток ринку запозичень об'єднаних територіальних громад потребує забезпечення низки умов, зокрема: макроекономічних, інституціональних, регулятивних, високих позицій у рейтингах фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад; надання місцевих гарантій; поєднання диференційованих джерел забезпечення витрат бюджетів об'єднаних територіальних громад.

У третьому розділі – **«Видатки об'єднаних територіальних громад: сутнісно-аналітичний аспект»** – проведено комплексний аналіз формування та здійснення видатків вітчизняних об'єднаних територіальних громад; розвинуто методологічні основи до формування видатків бюджетів об'єднаних територіальних громад в Україні на основі застосування програмно-цільового методу; досліджено особливості фінансової поведінки об'єднаних територіальних громад в Україні.

На підставі проведеного аналізу формування та здійснення видатків об'єднаних територіальних громад України виявлено наступні результати щодо виконання бюджетів об'єднаних територіальних громад за видатками: за показником динаміки видатків на 1 жителя об'єднаної територіальної громади спостерігається коливання в розрізі окремих областей від середнього значення по Україні; за рахунок бюджетів об'єднаних територіальних громад здійснюється фінансування видатків, які делеговані державою (освіта, охорона здоров'я, культура, фізична культура та спорт, соціальний захист та соціальне забезпечення) з метою максимального наближення суспільних послуг до споживачів відповідно до принципу субсидіарності; основною часткою видатків бюджетів є фінансування послуг соціально-культурної сфери, а саме освіти, де питома вага видатків коливається від 30,30 % до 58,68 %; наявність об'єднаних територіальних громад з чисельністю населення до 5 тис. жителів, зумовлює неспроможність надати достатній рівень суспільних послуг споживачам, або взагалі не надають їх; відсутність ефективної системи планування видатків бюджетів, оскільки спостерігається недовиконання

планових показників видатків. В процесі дослідження визначено, що підвищення ефективності видатків об'єднаних територіальних громад в Україні зумовлює необхідність більш чіткого розмежування повноважень як між рівнями місцевих органів влади і самоврядування, так і між органами місцевого самоврядування та державою. Обґрунтована необхідність для об'єднаних територіальних громад України в сучасних умовах повноцінного впровадження програмно-цільового методу у бюджетний процес, що можливе лише на основі запровадження середньострокового бюджетного планування як на державному, так і на місцевому рівні (рис.3).

Рис. 3. Основні складові програмно-цільового методу планування в бюджетному процесі*

**Джерело: побудовано автором*

Запровадження середньострокового бюджетного планування на місцевому рівні дає можливість органам місцевого самоврядування узгоджувати свої стратегічні плани діяльності з наявними ресурсами в рамках підготовки проекту бюджету на відповідний рік і прогнозу місцевого бюджету на наступні два роки. А це дає змогу також вибудовувати ефективну бюджетну політику на більш тривалий термін, з врахуванням соціально-економічних інтересів відповідних територіальних громад. У зв'язку з вищевикладеним запропоновано методичні підходи щодо планування видатків бюджету об'єднаних територіальних громад на основі програмно-цільового методу (рис. 4).

Рис. 4. Методичні основи формування видатків бюджету ОТГ на основі ПЦМ

Джерело: побудовано автором на основі²

² Ткачева Т. Ю. Концепция достижения гармонизации бюджетно-налоговых отношений на основе согласования интересов экономических субъектов : дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.10 / Гос. ун-т – учебн.-науч.-произв. компл. Орел, 2014. С.115.

Об'єднані територіальні громади можуть розглядатися у якості суб'єктів формування та реалізації фінансової поведінки, яка сутнісно являє собою рішення, прийняті мешканцями спільно стосовно формування грошових доходів, їх розподілу та використання з метою задоволення соціально-економічних інтересів громади і її членів, а також сукупність управлінських дій щодо реалізації цих рішень.

Наголошено, що моделі фінансової поведінки об'єднаних територіальних громад розрізняють залежно від ставлення до спільних цілей громади і використання методів їх досягнення (пасивно-споживацька, споживчо-заощадлива та активно-інвестиційна), а також залежно від характеру муніципального управління (раціональна, традиційно-патріархальна, афективно-іраціональна).

Доведено, що головним чинником, який впливає на фінансову поведінку об'єднаних територіальних громад в Україні в частині пріоритетності їх бюджетних видатків та інвестиційної діяльності, є масштаб громади (він характеризується показниками площі та чисельності населення). Саме він визначально відбивається на обсягах власних доходів, що формують можливості фінансування витрат (особливо інвестиційних), рівні дотаційності та капітальних видатках. Зі збільшенням розміру об'єднаної територіальної громади, як правило, зростають її власні доходи та капітальні видатки, а рівень дотаційності знижується.

Таким чином, визначено, що головною передумовою формування оптимальної фінансової поведінки об'єднаних територіальних громад у питаннях пріоритетності бюджетних видатків та інвестиційної діяльності є подальше об'єднання дрібних громад та утворення більших за площею і чисельністю населення.

Відповідно до теорій поведінкових фінансів визначення чинників впливу та ключових мотивів фінансової поведінки територіальних громад та подальше врахування цих факторів зумовить підвищення ефективності фінансової діяльності та сприятиме виваженості і раціональності у прийнятті управлінських рішень керівництва об'єднаних територіальних громад.

Встановлено, що ключовими мотивами фінансової поведінки об'єднаних територіальних громад у питаннях пріоритетності бюджетних видатків та інвестиційної діяльності є наступні: збільшення власних доходів (як джерела фінансування видатків, включаючи інвестиційні) та підвищення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування, що у свою чергу актуалізує пошук власних шляхів зміцнення фінансового потенціалу та підготовку привабливих пропозицій інвесторам та збільшення кількості робочих місць; подальше об'єднання дрібних територіальних громад та утворення більших за площею і чисельністю населення, що, навіть в умовах недостатнього фінансового потенціалу, відкриє можливості щодо оптимізації територіальної структури місцевих органів самоврядування, підвищення ефективності управління та спрямування зекономлених на ньому коштів на інші пріоритетні напрямки фінансування, покращання інвестиційної привабливості за рахунок концентрації в одного суб'єкта більших обсягів трудових і земельних ресурсів.

В дисертаційній роботі наголошується на важливості для формування фінансової поведінки об'єднаних територіальних громад оптимізації їх поточних бюджетних видатків, що збільшить інвестиційні можливості. В даному контексті актуальності набувають питання удосконалення управління активами громади, перш за все на основі інвентаризації і контролю за використанням земельних ресурсів та іншого майна. Зазначене зумовлює необхідність побудови системи внутрішнього контролю, в тому числі на основі впровадження механізмів громадського аудиту.

В цьому контексті особливого значення набуває раціоналізація фінансової поведінки об'єднаних територіальних громад щодо здійснення бюджетних видатків та інвестиційної діяльності. Для вирішення вказаного завдання в роботі запропоновано здійснення низки організаційних заходів, покликаних оптимізувати їх фінансову поведінку, зокрема: підвищення рівня фінансової грамотності і фінансової культури населення та керівництва органів місцевого самоврядування. Отримання базових фінансових знань і навичок дозволило б активізувати їхню позицію та значно підвищити ефективність фінансових рішень на місцевому рівні. Зважаючи на те, що мотиви фінансової поведінки визначаються першочергово потребами об'єднаних територіальних громад у споживанні та інвестуванні, відображають як фінансові інтереси громади і її членів, так і соціально значимі вимоги, важливим є повноцінне осмислення цих вимог та об'єктивна оцінка їх доцільності, що дозволить ефективніше здійснювати фінансову діяльність об'єднаних територіальних громад.

У четвертому розділі – **«Управління фінансами об'єднаних територіальних громад в Україні»** – охарактеризовано теоретичні аспекти управління фінансами об'єднаних територіальних громад в Україні; висвітлено особливості прийняття фінансових рішень об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації в Україні; узагальнено підходи щодо організації фінансового контролю діяльності об'єднаних територіальних громад в Україні.

У результаті дослідження виявлено, що управління фінансами об'єднаних територіальних громад знаходиться на початковому етапі розвитку (як з точки процесів, так і системи). Це пов'язано з тим, що й саме зазначене утворення самоврядування в Україні є новим. Спираючись на проведені дослідження, в системі фінансів об'єднаних територіальних громад можна виокремити два види інститутів: сформовані і функціонуючі (місцевий бюджет, комунальна власність, місцеві податки і збори, фінансові ресурси комунальних підприємств та ін.) та перспективні (позабюджетні та цільові фонди, комунальний кредит, комунальне страхування, тощо).

В дисертаційній роботі визначено, що в процесі управління фінансами об'єднаних територіальних громад виконуються такі завдання: безпосередня реалізація бюджетної політики на місцевому рівні; підготовка рекомендацій щодо методики складання місцевих бюджетів, планування основних показників розвитку територій; прогнозування фінансово-економічної ситуації територій; формування пропозицій щодо фінансового забезпечення соціально-економічних заходів на місцевому рівні; прогнозування та планування доходів і видатків місцевих бюджетів; розробка проєктів місцевих бюджетів;

управління виконанням місцевих бюджетів; аналіз виконання місцевих бюджетів; розробка заходів щодо ефективного та своєчасного фінансування видатків місцевих бюджетів, соціально-економічних програм; контроль за дотриманням бюджетного законодавства.

Під час дослідження було аргументовано, що удосконалення системи прийняття фінансових рішень об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації може бути реалізовано застосуванням програмно-цільового методу та методики оцінки ефективності реалізації цільових програм шляхом використання системи коефіцієнтів, які характеризують: ступінь досягнення мети програми; обсяг використання фінансових ресурсів, залучених для реалізації зазначеної програми; ефективність використання фінансових ресурсів на реалізацію програми (рис. 5).

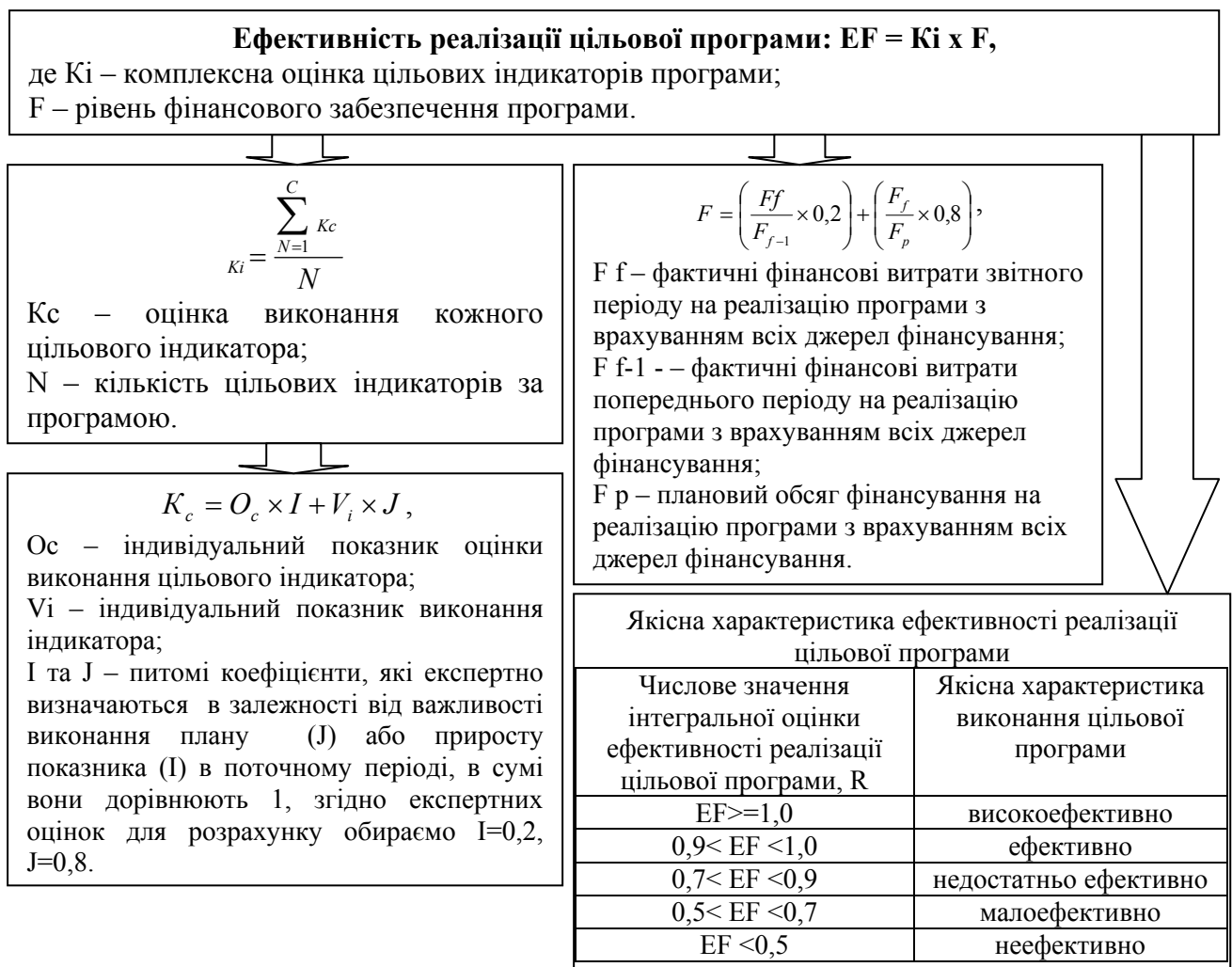

Рис.5. Методичні аспекти оцінки ефективності виконання цільової програми об'єднаної територіальної громади

Джерело: розроблено автором

Запропоновані в роботі методичні аспекти оцінки ефективності реалізації цільових програм та досягнення поставлених ними завдань, враховують обсяг реалізації заходів, сприяють отриманню більш обґрунтованих висновків про

ефективність виконання цільової програми та доцільність її подальшого фінансування в об'єднаній територіальній громаді.

В процесі дослідження також встановлено, що процес підлаштування програмних методів під традиційну методологію прогнозування в бюджетному процесі об'єднаних територіальних громад є ускладненим. Їх взаємоузгодження обмежує можливість використання програмно-цільового методу до кола вирішення стандартних завдань, що реалізуються удосконаленням наявних систем управління за напрямком «мета – захід – управління», на противагу якому застосування підходу до оцінки ефективності реалізації цільових програм покликане для вирішення принципово нових завдань в сучасних умовах функціонування об'єднаних територіальних громад.

Наголошено на тому, що в умовах становлення об'єднаних територіальних громад як однієї з форм організації місцевого самоврядування, особливої актуальності набувають питання фінансового контролю в процесі їх фінансової діяльності.

Під час дослідження визначено, що надзвичайною слабкістю характеризується внутрішній фінансовий контроль в об'єднаних територіальних громадах, однак відчутне його посилення неможливе через відсутність спеціальних служб у штатних структурах відповідних місцевих органів управління та брак підготовлених для цього фінансових кадрів з достатнім рівнем кваліфікації та компетентності. У зв'язку з цим доведена необхідність створення карти ризиків для об'єднаних територіальних громад та розробки системи внутрішнього контролю і оцінки ефективності виконання бюджетних програм, передбачити часткове аудиторське супроводження поточної діяльності об'єднаних територіальних громад шляхом створення відповідної консультативної структури.

У п'ятому розділі – **«Напрями розвитку фінансів об'єднаних територіальних громад в Україні»** – сформовано алгоритм організації фінансового контролю реалізації цільових програм об'єднаних територіальних громад в Україні; розроблено методичні рекомендації щодо інструментарію оцінки ефективності формування і використання грошових фондів таких громад; аргументовано напрями модернізації управління фінансами об'єднаних територіальних громад в Україні.

Доведено, що модернізація існуючої системи фінансового контролю в процесі виконання цільових програм об'єднаних територіальних громад в Україні повинна передбачати: визначення завдань, функцій, прав, обов'язків та відповідальності місцевих аудиторських комітетів з передбаченням надання ними консультативної та практичної допомоги виконавчим органам об'єднаних територіальних громад.

Відповідно до зазначених пропозицій та зважаючи на проведений аналіз зарубіжного досвіду запропоновано логічну послідовність здійснення фінансового контролю в процесі реалізації цільових програм об'єднаних територіальних громад в Україні (рис.6).

Рис. 6. Логічна послідовність здійснення фінансового контролю в процесі реалізації цільових програм об'єднаних територіальних громад в Україні

Джерело: розроблено автором

Також доцільним є запровадження окремих комбінованих форм попереднього контролю діяльності об'єднаних територіальних громад – консультивання з питань управління фінансами і майном та обліку операцій; практична допомога у підготовці проектів фінансових планів (включаючи бюджет).

Завдання модернізації управління фінансами об'єднаних територіальних громад зумовлює необхідність застосування в управлінському процесі сучасного математичного апарату аналізу та прогнозування. Так, для оцінки динаміки впливу зростання показника реальних доходів на душу населення на 1 грн.од. на показники фінансового стану та дотаційності бюджетів об'єднаних територіальних громад пропонується для використання методика динамічних економетричних моделей, а саме дистрибутивно-лагова модель.

В дистрибутивно-лаговій моделі параметр називається короткостроковим або впливовим мультиплікатором. Значення короткострокового мультиплікатора характеризує вплив факторної ознаки на результуючу в момент часу t . Відповідно величина характеризує вплив x на y в період $t+1$; в період $t+2$ і т.д. На основі побудованих дистрибутивно-лагових моделей в дисертаційній роботі були розраховані значення проміжних і довгострокових дистрибутивно-лагових мультиплікаторів, котрі дозволяють прогнозувати рівень динаміки впливу зміни показників фінансового стану та рівня дотаційності об'єднаних територіальних громад в часі при разовому зростанні розміру реальних власних доходів на душу населення на 1 грн. од.

Наявність подібної інформації потенційно дозволяє оцінити рівень дієвості як ендогенних, так і екзогенних чинників на показники фінансового становища та дотаційності об'єднаних територіальних громад.

З урахуванням розрахованих прогнозних значень показників реальних власних доходів на душу населення на основі попередньо розроблених дистрибутивно-лагових моделей, аналізу та прогнозування динаміки впливу ефекту реальних власних доходів на душу населення на показники рівня фінансового становища та рівня дотаційності відповідних об'єднаних територіальних громад можуть бути також розраховані прогнозні значення рівня фінансового становища та рівня дотаційності. Це дозволить сформувати інформаційну платформу для оцінки ефективності управління фінансами на основі інформації про значення показників фінансового становища об'єднаних територіальних громад, рівня дотаційності бюджету об'єднаних територіальних громад та реальних власних доходів на душу населення, яка може використовуватися в якості складової оцінки ефективності управління фінансовими процесами в об'єднаних територіальних громадах.

Модернізація управління фінансами об'єднаних територіальних громад повинна підпорядковуватися основним заходам щодо децентралізації державного управління. Усі реформаторські дії повинні розглядатися у системному взаємозв'язку та враховувати чинники впливу, наявність альтернатив покращання фінансового забезпечення розвитку об'єднаної територіальної громади, акумуляції, розподілу, перерозподілу та витрачання коштів (рис. 7).

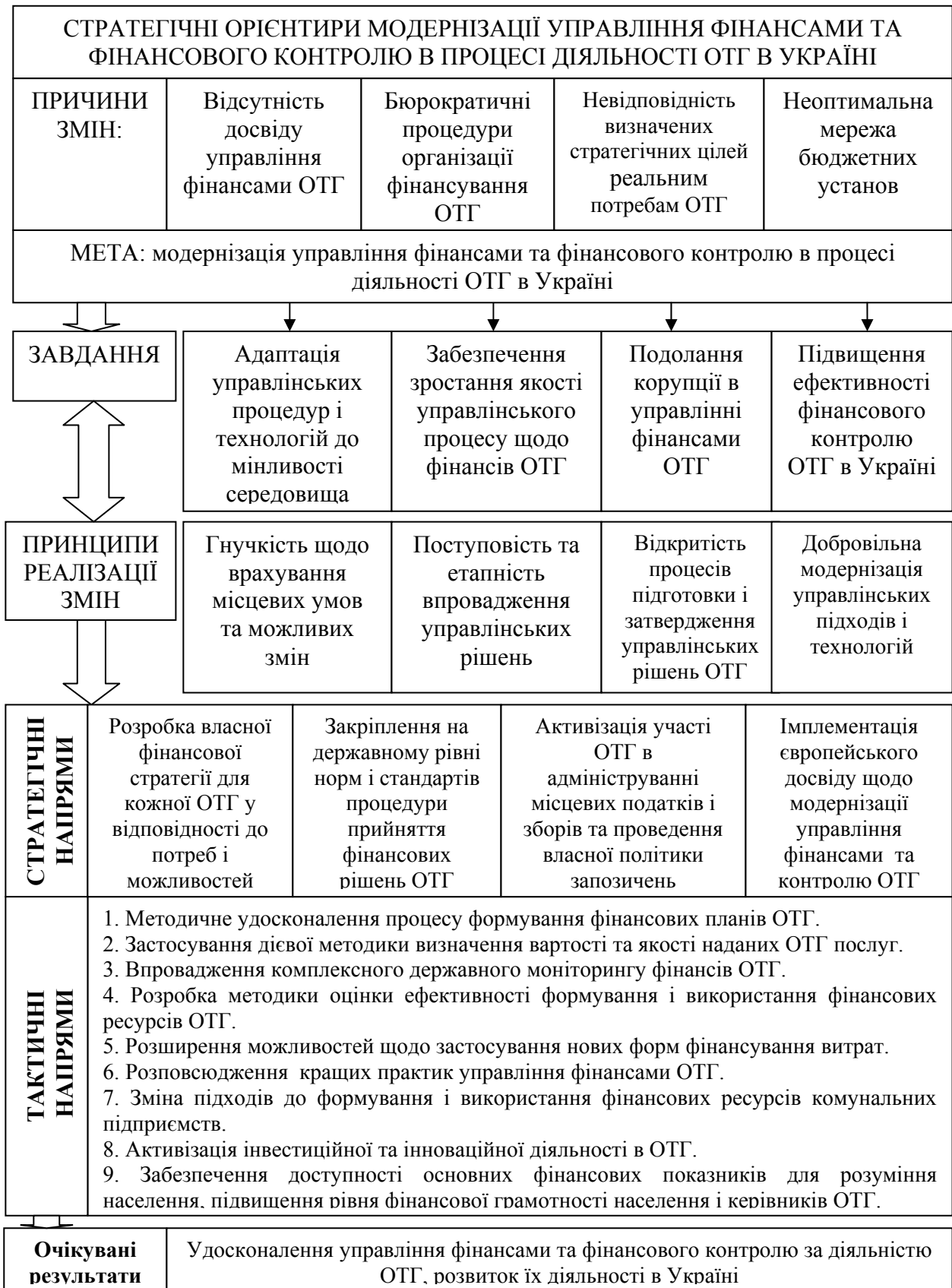

Рис. 7. Схематична інтерпретація стратегічних орієнтирів модернізації управління фінансами та фінансового контролю в процесі діяльності ОТГ в Україні *

*Джерело: розроблено автором

У такому разі управління фінансами об'єднаних територіальних громад набуватиме ознак системної упорядкованості, а сфера його впливу розширюватиметься на усі реальні фінансово-економічні процеси, які відбуваються на території кожної конкретної громади.

Наголошено на важливості того, щоб кожна об'єднана територіальна громада розробила і затвердила власний перелік стратегічних орієнтирів в управлінні своїми фінансами, цілі, завдання та принципи відповідної діяльності. При цьому є напрямки, при опрацюванні яких об'єднаним територіальним громадам та їх органам управління буде необхідна методична і методологічна допомога. Організацію її надання повинні взяти на себе органи державного управління та громадські спілки.

Встановлено, що в процесі функціонування органів управління об'єднаної територіальної громади необхідним є моніторинг досягнення визначених стратегічних орієнтирів та стану виконання поставлених завдань розвитку громади, адже оперативне виявлення проблем управління фінансами дозволить своєчасно розробити та впровадити заходи з усунення їхніх причин.

В дисертаційному дослідженні актуалізується необхідність висвітлення і розповсюдження передового управлінського досвіду, формування відповідного інформаційного простору та застосування сучасних інформаційних систем і технологій для забезпечення можливостей моніторингу, обробки даних, аналізу ситуацій, тощо. Це дозволить скоротити управлінські витрати об'єднаних територіальних громад, пришвидшити відслідковування та реагування на екзо- і ендогенні чинники впливу, підвищити якість управлінського процесу, посилити зв'язок керівних структур з громадою та вплив членів громади на управлінський процес.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано нове вирішення важливої науково-практичної проблеми поглиблення теоретико-методологічних засад функціонування фінансів об'єднаних територіальних громад та розроблення на цій основі науково-методичних і практичних рекомендацій щодо вдосконалення підходів до управління ними задля створення передумов ефективного розвитку таких громад. Проведене дослідження дало змогу зробити такі висновки:

1. Сформульовано теоретичні основи дослідження фінансів об'єднаних територіальних громад з узагальненням наукових підходів щодо змістовного наповнення та функціональності таких дефініцій як „місцеве самоврядування”, „фінансовий потенціал територіальної громади”, „доходи об'єднаної територіальної громади”, „витрати об'єднаної територіальної громади” тощо. Визначено зміст поняття об'єднаної територіальної громади як цілісної економічної системи. Дослідження змістовного наповнення та ретроспективний аналіз розвитку місцевого самоврядування в Україні дозволили визначити характерні ознаки територіальної громади як інституційного суб'єкта фінансових відносин є: фінансова відокремленість; фінансова персоніфікація; фінансова правосуб'єктність, що включає в себе фінансову правоздатність і дієздатність.

2. Здійснено теоретичне узагальнення та порівняння поглядів провідних науковців щодо економічної сутності фінансового потенціалу об'єднаної територіальної громади, який визначають з таких позицій: фінансовий потенціал як здатність об'єднаної територіальної громади виробляти ресурсну базу для забезпечення виробничо-економічної діяльності, виконання соціальних завдань і забезпечення стійкості місцевого розвитку; фінансовий потенціал як сукупність наявних на території фінансових і грошових ресурсів, необхідних для підтримки стійкості економічної діяльності об'єднаної територіальної громади; фінансовий потенціал як результат економічних відносин територіальної громади; фінансовий потенціал як резерв, можливий до використання для захисту регіонального розвитку від впливу факторів ризику і невизначеності.

3. Доведено, що оцінка фінансового потенціалу об'єднаної територіальної громади як цілісної економічної системи повинна базуватися на сукупності таких структурних компонентів: оцінка фінансового стану (поточна і прогнозна) ОТГ; оцінка вартості окремих складових ОТГ як цілісної системи; оцінка поточного стану й прогноз розвитку факторів внутрішнього та зовнішнього фінансового середовища; оцінка якості управління фінансами ОТГ (поточна і прогнозна); оцінка фінансово-інвестиційного потенціалу ОТГ.

4. Поглиблено методичні підходи щодо формування доходів об'єднаних територіальних громад через узагальнення категоріального аналізу сутності „доходів місцевих бюджетів”, аналіз формування дохідної бази бюджетів об'єднаних територіальних громад в Україні, оцінку фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад. Обґрунтовано, що процес формування дохідної бази бюджетів об'єднаних територіальних громад повинен враховувати вплив таких чинників: впровадження принципово нового підходу до фінансового горизонтального територіального вирівнювання в Україні; запровадження нової трансфертної політики; самостійне формування місцевих бюджетів, незалежне від термінів прийняття державного бюджету; формування єдиного кошика доходів загального фонду місцевих бюджетів; фінансове забезпечення розвитку територій; отриманні додаткових фінансових та майнових ресурсів; надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад; виявлення і реалізація прихованого та недооціненого фінансового потенціалу об'єднаних територіальних громад.

5. Запропоновано методичний підхід до формування видатків бюджетів об'єднаних територіальних громад в Україні на основі застосування програмно-цільового методу, який передбачає реалізацію етапів планування програмних видатків бюджетів ОТГ (бюджетних програм), що базуються на встановленні цілей і завдань формування видатків за програмною класифікацією (програмних видатків), показниках оцінки ефективності бюджетних програм бюджетів ОТГ та запровадженні середньострокового бюджетного планування як на державному, так і на місцевому рівні. Запровадження середньострокового бюджетного планування на місцевому рівні дає можливість ОТГ узгоджувати свої стратегічні плани діяльності з наявними ресурсами в рамках підготовки

проекту бюджету на відповідний рік і прогнозу місцевого бюджету на наступні два роки. Така система бюджетного планування дозволяє вибудовувати ефективну бюджетну політику на більш тривалий термін, з врахуванням соціально-економічних інтересів відповідних територіальних громад.

6. Об'єднані територіальні громади можуть розглядатися у якості суб'єктів формування та реалізації фінансової поведінки, яка сутнісно являє собою рішення, прийняті членами громади спільно стосовно формування грошових доходів, їх розподілу та використання з метою задоволення соціально-економічних інтересів громади і її членів, а також сукупність управлінських дій щодо реалізації цих рішень. Доведено, що головним чинником, який впливає на фінансову поведінку об'єднаних територіальних громад в Україні в частині пріоритетності їх бюджетних видатків та інвестиційної діяльності, є масштаб громади (він характеризується показниками площі та чисельності населення). Визначено специфічні передумови формування оптимальної фінансової поведінки об'єднаних територіальних громад: збільшення власних доходів та підвищення фінансової незалежності ОТГ; подальше об'єднання дрібних територіальних громад та утворення більших за площею і чисельністю населення з метою оптимізації територіальної структури країни, підвищення ефективності управління та спрямування зекономлених коштів на інші пріоритетні напрямки фінансування, покращання інвестиційної привабливості за рахунок концентрації в одного суб'єкта більших обсягів трудових і земельних ресурсів.

7. За результатами дослідження охарактеризовано теоретико-методологічні аспекти управління фінансами об'єднаних територіальних громад в Україні на основі сутнісної характеристики, структурної побудови, визначення завдань, основних принципів фінансового контролю. Визначено особливості прийняття фінансових рішень об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації в Україні.

8. Виявлено неефективність внутрішнього фінансового контролю в об'єднаних територіальних громадах на сучасному етапі, що пояснюється рядом об'єктивних причин, зокрема недостатня кількість висококваліфікованих, компетентних фахівців з фінансових питань, а також відсутність в місцевих органах управління об'єднаних територіальних громад контролюючих структур. Це зумовило розробку пропозицій щодо удосконалення фінансового контролю в процесі діяльності об'єднаних територіальних громад в Україні, які включають консультаційні послуги, допомога практичного характеру для органів самоврядування об'єднаних територіальних громад, формування на рівні територій місцевих аудиторських комітетів, як однієї з форм децентралізованого фінансового контролю.

9. Сформульовано пропозиції щодо застосування програмно-цільового методу та методики оцінки ефективності реалізації цільових програм через систему спеціальних коефіцієнтів. Запропоновані коефіцієнти надають комплексну характеристику за такими критеріями, як: ступінь досягнення мети програми; обсяг використання фінансових ресурсів, залучених для реалізації зазначеної програми; ефективність використання фінансових ресурсів на

реалізацію програми. Це дасть можливість удосконалити систему прийняття фінансових рішень об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації, визначити реальний обсяг реалізації заходів, отримати обґрунтовані висновки про ефективність виконання цільових програм, приймати виважені рішення щодо доцільності подальшого фінансування об'єднаною територіальною громадою проаналізованих за допомогою коефіцієнтів цільових програм.

10. Встановлено можливості практичного застосування досвіду країн ЄС в частині модернізації фінансового контролю, що на відміну від наявних підходів, передбачає здійснення фінансового контролю в процесі реалізації цільових програм об'єднаних територіальних громад в Україні за трьома напрямками: 1) фінансовий контроль під час формування та коригування цільових програм об'єднаної територіальної громади (передбачає аналіз необхідності реалізації програми, перевірка відповідності та обсягів фінансового забезпечення, аналіз достатності ресурсів, аналіз динаміки індикаторів цільових програм); 2) фінансовий контроль за витратами програмного бюджету під час реалізації та фінансування цільових програм ОТГ (включає перевірку обґрунтованості фінансових витрат, аналіз виконання основних заходів програми, перевірка даних звіту про виконання програми); 3) фінансовий контроль результатів реалізації цільових програм об'єднаних територіальних громад (охоплює зіставлення фактичних показників витрат виконання програми з плановими, аналіз ступеню досягнення цілей програми, аналіз динаміки результативних показників фінансового забезпечення цільової програми).

11. Розвинуто методичні підходи до інструментарію оцінки ефективності формування і використання фінансових ресурсів об'єднаних територіальних громад в Україні за допомогою застосування трендових, прикладних економетричних та дискримінантних моделей. Доведено, що на основі попередньо розроблених дистрибутивно-лагових моделей аналізу та прогнозування динаміки впливу ефекту реальних власних доходів на душу населення на показники рівня фінансового становища та рівня дотаційності відповідних об'єднаних територіальних громад, результати яких можуть стати підґрунтям для розробки системи моніторингу ефективності управління фінансами об'єднаних територіальних громад.

12. Розроблено стратегічний базис модернізації управління фінансами та фінансового контролю в процесі діяльності об'єднаних територіальних громад в Україні. Даний стратегічний конструкт включає: розробку власної фінансової стратегії для кожної об'єднаної територіальної громади у відповідно до її потреб і фінансових можливостей; закріплення на державному рівні норм і стандартів процедури прийняття фінансових рішень об'єднаними територіальними громадами; активізацію участі об'єднаних територіальних громад в адмініструванні місцевих податків і зборів та проведення власної політики запозичень; імплементацію європейського досвіду щодо модернізації управління фінансами та здійснення фінансового контролю в процесі фінансової діяльності об'єднаних територіальних громад.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕТРАЦІЇ:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації: Монографії:

1. Щур Р.І. Фінанси об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації в Україні. Монографія. Тернопіль: Осавца Ю.В. 2019. 394 с. (22,9 друк. арк.).

2. **Щур Р.**, Кондіус І. Методичні підходи до вибору фінансово-економічної стратегії збалансованого розвитку регіону. *Формування фінансово-економічної системи управління в сучасних ринкових умовах*: монографія / за наук. ред. д.е.н., проф. Маргасової В. Г., к.е.н. Андросенко О.О. Чернігів: ЧНТУ, 2019. С. 28-38. (0,7 друк. арк.). *Особистий внесок автора: обґрунтованно фінансово-економічну стратегію розвитку ОТГ* (0,4 друк. арк.).

Статті у наукових фахових виданнях України та у наукових періодичних виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз:

3. Щур Р.І. Організаційні засади здійснення фінансового контролю за діяльністю об'єднаних територіальних громад в Україні. *Збірник наукових праць Університету ДФС України: електронне наукове видання*. 2019. № 1. С. 295-307. [фахове видання]. (0,54 друк. арк.).

4. Щур Р.І. Власні ресурси об'єднаних територіальних громад як основа їх фінансової спроможності. *Приазовський економічний вісник*. Запоріжжя, 2019. № 2 (13). С. 315-319. [фахове видання]. (0,33 друк. арк.).

5. Borshch V., **Shchur R.**, Chuvakov O. Motivation and stimulation mechanism of medical staff in Ukraine: main challenges and ways of its improving. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4, № 4. С. 56-61 (0,42 друк. арк.). URL: <http://www.baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/479/pdf>. [Міжнародна наукометрична база: Web of Science, фахове видання]. *Особистий внесок автора: внесено пропозиції щодо розвитку інфраструктури та фінансування соціальних умов для медичного персоналу на місцевому рівні*. (0,14 друк. арк.).

6. Poberezhets O., Stepanova T., **Shchur R.** Ways to overcome the crisis condition of the ukrainian insurance market: the economic and legal aspect. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4, № 3. С. 216-221 (0,42 друк. арк.). URL: <http://www.baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/446/pdf>. [Міжнародна наукометрична база: Web of Science, фахове видання]. (0,42 друк. арк.). *Особистий внесок автора: проаналізовано економічні аспекти подолання кризових явищ у сфері страхування*. (0,14 друк. арк.).

7. Щур Р.І. Формування системи управління фінансами об'єднаних територіальних громад в Україні. *Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова. Серія «Економіка»*. 2018. Т. 23. Вип. 8 (73). С. 175-178. [Міжнародна наукометрична база: Index Copernicus, фахове видання]. (0,45 друк. арк.).

8. Щур Р.І. Теоретичні основи формування видатків об'єднаних територіальних громад. *Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова. Серія «Економіка»*. 2018. Т. 23. Вип. 7 (72). С. 174-179. [Міжнародна наукометрична база: Index Copernicus, фахове видання]. (0,63 друк. арк.).

9. Плещ І.І., **Щур Р.І.** Формування фінансової бази об'єднаних територіальних громад в умовах бюджетної реформи. *Вісник Прикарпатського університету. Серія Економіка*. Івано-Франківськ: Плай, 2018. Вип. 13. С.200-207. [фахове видання]. (0,62 друк. арк.). *Особистий внесок автора: визначено особливості та принципи формування фінансової бази об'єднаних територіальних громад* (0,32 друк. арк.)

10. Щур Р.І. Можливості запозичень територіальних громад в контексті процесів децентралізації. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*, 2018. Вип. 30 (4). С.95-98. [Міжнародна наукометрична база: Index Copernicus, фахове видання]. (0,47 друк. арк.).

11. Щур Р.І. Фінанси територіальних громад: особливості формування в сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2018. Вип. 20 (3). – С. 162-165. [Міжнародна наукометрична база: Index Copernicus, фахове видання]. (0,47 друк. арк.).

12. Щур Р.І. Методологічні основи формування дохідної бази об'єднаних територіальних громад. *Причорноморські студії: Економічний науково-практичний журнал*. Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій. 2018. № 27/2018. С. 113-117. [фахове видання]. (0,59 друк. арк.).

13. Щур Р.І. Фінансовий потенціал територіальних громад: теоретичний аналіз. *Економіка та держава*. 2018. №4. С.60-64. [фахове видання]. (1,04 друк. арк.).

14. **Shchur R. I.**, Kokhan I. V. Financial supply of socio-economic development of territorial communities in decentralization conditions. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: науковий збірник [за ред. І.Г. Ткачук]*. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2018. Вип. 14. Т. 1. С.231-236. [Міжнародна наукометрична база: Index Copernicus, фахове видання]. (0,46 друк. арк.). *Особистий внесок автора: визначено пріоритетні напрямки та інструментарій реалізації фінансового забезпечення соціально-культурного розвитку об'єднаних територіальних громад* (0,26 друк. арк.).

15. Щур Р.І. Територіальна громада як інституційний суб'єкт фінансових відносин. *Науковий журнал «Економіка і управління»*. 2017. № 3. С. 42-47 [Міжнародна наукометрична база: Index Copernicus, фахове видання]. (0,54 друк. арк.).

16. **Щур Р.І.**, Плещ І.І. Концептуальні засади формування фінансового забезпечення місцевих бюджетів в умовах децентралізації. *Вісник Прикарпатського університету. Серія Економіка*. Івано-Франківськ: Плай,

2017. Вип. 12. С. 246-250. [фахове видання]. (0,38 друк. арк.). *Особистий внесок автора: визначено пріоритетні напрямки та пропозиції щодо підвищення ефективності бюджетного процесу в умовах децентралізації (0,2 друк. арк.).*

17. **Щур Р.І.**, Ломачинська Р.І. Соціально-економічні ефекти бюджетно-податкової децентралізації. Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова. Серія «Економіка». 2017. Т. 22. Вип. 5 (58). С.180-183 [Міжнародна наукометрична база: Index Copernicus, фахове видання]. (0,46 друк. арк.). *Особистий внесок автора: проаналізовано економічні наслідки бюджетно-податкової децентралізації (0,23 друк. арк.)*

18. Щур Р.І. Становлення місцевого самоврядування як організаційна основа фінансових відносин територіальних громад. *Збірник наукових праць Університету ДФС України*. 2017. № 2. С. 366-383. [фахове видання]. (0,75 друк. арк.).

19. **Щур Р.І.**, Зварич Т.Я. Особливості формування доходів місцевих бюджетів в умовах бюджетної децентралізації. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: науковий збірник [за ред. І.Г. Ткачук]*. Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2017. Вип. 13. Т. 2. С.201-209. [Міжнародна наукометрична база: Index Copernicus, фахове видання]. (0,58 друк. арк.). *Особистий внесок автора: вдосконалено науково-методологічний підхід щодо формування доходної частини місцевого бюджету в умовах децентралізації (0,3 друк. арк.).*

20. Плєць І.І., **Щур Р.І.**, Микитюк О.В. Кластерний аналіз розподілу регіонів України за рівнем інноваційного розвитку. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: науковий збірник [за ред. І.Г. Ткачук]*. Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2017. Вип. 13. Т. 1. С.111-122. [Міжнародна наукометрична база: Index Copernicus, фахове видання]. (0,71 друк. арк.). *Особистий внесок автора: проведено оцінку переваг і загроз стратегії інноваційного розвитку регіону в контексті фінансового забезпечення (0,3 друк. арк.).*

21. Плєць І.І., **Щур Р.І.**, Микитюк О.В. Механізм фінансового забезпечення інноваційного розвитку регіону. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: науковий збірник*. Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2016. Вип. 12. Т. 2. С.158-167. [фахове видання]. (0,67 друк. арк.). *Особистий внесок автора: проаналізовано наукові підходи щодо змістовного наповнення поняття «механізм фінансового забезпечення інноваційного розвитку, здійснено ретроспективний аналіз основних напрямів податкового стимулювання інноваційної діяльності в Україні (0,27 друк. арк.).*

22. Плєць І.І., **Щур Р.І.** Теоретико-прагматичні засади управління державним боргом в Україні. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: науковий збірник*. Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2015. Вип. 11. Т. 1. С.158-167. [фахове видання]. (0,67 друк. арк.). *Особистий внесок автора: сформульовано систему вдосконалення механізму управління державним боргом в Україні. (0,33 друк. арк.).*

23. Плещ І.І., **Щур Р.І.** Концептуальні підходи щодо вдосконалення механізму податкового регулювання розвитку економіки країни. *Вісник Прикарпатського університету. Серія економіка*. Івано-Франківськ: Плай, 2015. Вип. 11. С. 301-309. [фахове видання]. (0,67 друк. арк.). *Особистий внесок автора: розроблено пропозиції щодо вдосконалення механізму адміністрування місцевих податків.* (0,33 друк. арк.).

24. **Щур Р.І.**, Плещ І.І Вплив інвестиційної активності на економічний розвиток регіону. *Вісник Прикарпатського університету. Серія економіка*. 2014. Вип. 10. С. 53-58. [фахове видання]. (0,38 друк. арк.). *Особистий внесок автора: розроблено пропозиції щодо активізації інвестиційної діяльності на рівні регіону.* (0,19 друк. арк.).

25. Щур. Р.І. Особливості створення та функціонування інвестиційно-промислових зон у регіонах. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону : науковий збірник*. Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2014. Вип. 10. Т. 2. С. 259 – 266. [фахове видання]. (0,29 друк. арк.).

26. Ткачук І.Г., **Щур Р.І.** Фінансове забезпечення інвестиційних проектів розвитку регіонів. *Світ фінансів*. 2014. Вип. 2. С. 103-109. [фахове видання]. (0,6 друк. арк.). *Особистий внесок автора: розроблено класифікацію та визначено основні види джерел фінансового забезпечення інвестиційних проектів розвитку регіонів.* (0,4 друк. арк.)

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

27. **Shchur R. I.** Estimation of financial capacity of the united territorial communities in decentralization conditions. *Modern Science-Moderni Veda. Praha. Ceska Republika*. 2018. – № 5. – С. 69-75. (0,42 друк. арк.).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

28. Мельник В. М., **Щур Р. І.** Особливості розмежування видатків бюджетів територіальних громад в умовах бюджетної децентралізації. *Напрями модернізації фінансово-економічної системи держави, регіонів, підприємств, організацій* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 17 квітня 2019р.). Вінниця, 2019. С. 80-83. (0,16 друк.арк.). *Особистий внесок автора: пропозиції щодо удосконалення існуючої класифікації видатків бюджетів територіальних громад в умовах бюджетної децентралізації* (0,08 друк.арк.).

29. Мельник В.М., **Щур Р.І.** Особливості здійснення фінансового контролю за діяльністю об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації. *Розвиток державного фінансового контролю в контексті економічної безпеки країни*: зб. матер. І Міжнародного форуму (м. Ірпінь, 23 травня 2019 р.) Держ. фіск. служба України, Університет ДФС України. Ірпінь, 2019. С. 114-117. (0,16 друк.арк.). *Особистий внесок автора: доведено необхідність модернізації фінансового контролю за діяльністю об'єднаних територіальних громад* (0,08 друк.арк.).

30. **Щур Р.І.**, Плещ І.І. Особливості формування фінансової бази об'єднаних територіальних громад в умовах адміністративно-територіальної

реформи. *Міжнародна науково-практична інтернет – конференція «Розвиток підприємницької діяльності в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів»* (м. Херсон, 18-19 квітня 2019). С. 140-142. (0,12 друк.арк.). *Особистий внесок автора: обґрунтування принципових аспектів формування фінансової бази об'єднаних територіальних громад в умовах адміністративно-територіальної реформи* (0,06 друк.арк.).

31. **Щур Р.І.**, Пиц Л. М. Доходи територіальних громад, як основа фінансової незалежності. *Трансформація фіскальної політики України в умовах євроінтеграції: зб.наукових праць за матеріалами X науково-практичної конференції* (м. Івано-Франківськ-Ірпінь, 22–23 листопада 2018 р.). Ірпінь : НДІ фіскальної політики УДФС, 2018. С. 109-112. (0,16 друк.арк.). *Особистий внесок автора: наведена класифікація доходів територіальних громад, доведена необхідність удосконалення існуючого механізму бюджетного планування* (0,12 друк.арк.).

32. Мельник, В. М., **Щур Р. І.** Фінансовий потенціал територіальних громад: сучасна візія. *Соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.(м. Вінниця, 18 квітня 2018 р.) : у 2-х т. Т. 1. Вінниця : ВНІЕ ТНЕУ, 2018. С. 12-13. (0,08 друк.арк.). *Особистий внесок автора: на основі узагальнення наукових підходів запропоноване авторське визначення фінансового потенціалу територіальних громад* (0,04 друк.арк.).

33. Щур Р.І. Фінансова політика соціально-економічного розвитку територіальних громад в умовах децентралізації. *Матеріали Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. пам'яті професора М.Г. Михайлова «Розвиток національних фінансово-економічних систем в умовах глобалізації»* (м. Суми, 22 листопада 2018 р.). Суми, 2018. С. 620-622. (0,12 друк.арк.).

34. Щур Р.І. Фінансові запозичення територіальних громад в сучасних умовах децентралізації. *III Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Актуальні проблеми сьогодення у сфері фінансів, обліку та аудиту»* (м. Хмельницький, 24-25 травня 2018 р.). Хмельницький, 2018. С. 583-586. (0,16 друк.арк.).

35. Щур Р.І. Фінансова спроможність об'єднаних територіальних громад в Україні: аналіз та оцінка динаміки. *Матеріали II Міжнародній науковій конференції «Економіка і менеджмент: сучасні трансформації в епоху глобалізації»* (м. Клайпеда, Литва, 23 березня 2018 р.). Клайпеда, 2018. С. 177-179. (0,12 друк.арк.).

36. Щур Р.І. Фінансовий потенціал територіальних громад в Україні в умовах децентралізації. *Матеріали Всеукраїнській науково-практичній конференції «Фінансове забезпечення розвитку економіки на національному та міжнародному рівнях»* (м. Одеса, 5 травня 2018 р.). Одеса, 2018. С. 89-91. (0,12 друк.арк.).

37. Мельник В. М., **Щур Р. І.** Перспективи соціально-економічного розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України»* (м. Ірпінь, 20-22 березня

2018 р.). Ірпінь, 2018. С.140-143. (0,16 друк.арк.). *Особистий внесок автора: визначено пріоритетні напрямки соціально-економічного розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні (0,08 друк.арк.).*

38. Мельник В.М., **Щур Р.І.** Вектори трансформації податкової системи України в умовах фіскальної децентралізації. *Оподаткування та економічна безпека держави в епоху діджиталізації: збірник матеріалів науково-практичного круглого столу* (м. Ірпінь, 23 лютого 2018 р.). Ірпінь, 2018. С. 21-26. (0,25 друк.арк.). *Особистий внесок автора: визначено пріоритетні напрямки трансформації податкової системи України в умовах фіскальної децентралізації. (0,12 друк.арк.).*

39. Щур Р.І. Фіскальна спроможність об'єднаних територіальних громад: інституційний аспект. *Матеріали ІХ науково-практичній інтернет-конференції «Трансформація фіскальної політики України в умовах євроінтеграції»* (м. Ірпінь, 14-15 грудня 2017 р.). Ірпінь, 2017. С.64-65. (0,08 друк.арк.).

40. Щур Р. І. Фінансові аспекти бюджетної децентралізації місцевого самоврядування в Україні. *V Міжнародна заочна науково-практична конференція «Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика»* (м. Запоріжжя, 24 листопада 2017 р.). Запоріжжя, 2017. С.350-352. (0,12 друк.арк.).

41. Щур Р. І. Формування доходів територіальних громад в умовах економічних перетворень в Україні. *Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку, фінансів та управління в Україні та світі»* (м. Полтава, 14 листопада 2017 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2017. С. 199. (0,08 друк.арк.).

42. **Щур Р.І.**, Плєць І. І. Інноваційний розвиток регіонів з використанням механізмів державно-приватного партнерства. *Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: виклики постіндустріальної економіки: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Львів, 18-19 травня 2017 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. С. 897-898. (0,08 друк.арк.). *Особистий внесок автора: сформовано стратегічні концепти інноваційного розвитку регіонів з використанням механізмів державно-приватного партнерства (0,04 друк.арк.).*

43. Щур Р. І. Фінансове забезпечення об'єднаних територіальних громад в умовах бюджетної децентралізації. *II науково-практичний інтернет-семинар до Дня науки «Фіскальна політика в умовах макроекономічної стабілізації»* (м. Ірпінь, 22–31 травня 2017 року). Ірпінь, 2017. С.53-54. (0,08 друк.арк.).

44. **Щур Р.І.**, Плєць І.І. Напрями вдосконалення механізму податкового регулювання розвитку економіки країни. *Пріоритети розвитку національної економіки України: стратегія і перспективи. Збірник матеріалів Всеукраїнської студентської наукової конференції* (м. Умань, 12 квітня 2016 року). Умань : УДПУ. 2016. С. 47-50. (0,16 друк.арк.). *Особистий внесок автора: запропоновано напрями вдосконалення механізму податкового регулювання розвитку економіки країни та доведена необхідність їх застосування (0,08 друк.арк.).*

45. Плєць І.І., **Щур Р.І.** Імплементация інноваційних проектів у сфері благоустрою (на прикладі м. Івано-Франківська). *Управління економічними процесами на макро- і мікрорівні: проблеми та перспективи вирішення: матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих вчених* (м. Львів, 14–15 квітня 2016 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. С.63-65. (0,12 друк.арк.). *Особистий внесок автора: запропоновано механізм відбору інноваційних проектів благоустрою за критерієм оптимальності витрат* (0,04 друк.арк.).

46. Плєць І.І., **Щур Р.І.** Державно-приватне партнерство як один із методів фінансування інноваційних проектів у сфері благоустрою населених пунктів. *II Міжнародна науково-практична конференція «Управлінські науки в сучасному світі»*. (м. Київ, 10-11 грудня 2015 р.) Київ, 2015. Том 1. С.153-156. (0,16 друк.арк.). *Особистий внесок автора: розробка концептуальних засад застосування механізму державно-приватного партнерства в частині фінансування інноваційних проектів* (0,08 друк.арк.).

47. Плєць І.І., **Щур Р.І.** Державно-приватне партнерство як інструмент розвитку інвестиційної діяльності в Україні. *Розвиток національної економіки: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (м. Івано-Франківськ, 15-16 квітня 2014 року). Тернопіль: Крок, 2014. С. 138-140. (0,12 друк.арк.). *Особистий внесок автора: визначено роль державно-приватного партнерства для активізації інвестиційної діяльності на рівні ОТГ* (0,08 друк.арк.).

АНОТАЦІЯ

Щур Р.І. Фінанси об'єднаних територіальних громад: концептуальні засади теорії і практики. – Рукопис.

Дисертація на здобуття ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Чернігівський національний технологічний університет, МОН України. – Чернігів, 2019.

У дисертації теоретично обґрунтовано та запропоновано нове вирішення наукової проблеми, що полягає у поглибленні та обґрунтуванні теоретико-методологічних та науково-методичних засад фінансів об'єднаних територіальних громад та розробка рекомендацій щодо модернізації управління ними.

Сформульовано теоретичні основи дослідження фінансів об'єднаних територіальних громад з узагальненням наукових підходів щодо змістовного наповнення та функціональності таких дефініцій як „місцеве самоврядування”, „фінансовий потенціал територіальної громади”, „доходи об'єднаної територіальної громади”, „витрати об'єднаної територіальної громади” тощо. Дослідження змістовного наповнення та ретроспективний аналіз розвитку місцевого самоврядування в Україні дозволили визначити її характерні ознаки як інституційного суб'єкта фінансових відносин, зокрема: фінансова відокремленість; фінансова персоніфікація; фінансова правосуб'єктність, що включає в себе фінансову правоздатність і дієздатність.

Запропоновано методичний підхід формування доходів та здійснення видатків об'єднаних територіальних громад в Україні на основі застосування програмно-цільового методу, який передбачає реалізацію етапів планування видатків ОТГ, що базуються на встановленні цілей і завдань формування видатків за програмною класифікацією, показниках оцінки ефективності цільових програм ОТГ та запровадженні середньострокового бюджетного планування як на державному, так і на місцевому рівні. Запровадження середньострокового бюджетного планування на місцевому рівні дає можливість органам місцевого самоврядування узгоджувати свої стратегічні плани діяльності з наявними ресурсами в рамках підготовки проекту бюджету на відповідний рік і прогнозу місцевого бюджету на наступні два роки. Така система бюджетного планування дозволяє вибудовувати ефективну бюджетну політику на більш тривалий термін, з врахуванням соціально-економічних інтересів відповідних територіальних громад.

Розроблено науковий базис модернізації управління фінансами та фінансового контролю в процесі діяльності об'єднаних територіальних громад в Україні. Даний стратегічний конструкт включає: розробку власної фінансової стратегії для кожної об'єднаної територіальної громади у відповідно до її потреб і фінансових можливостей; закріплення на державному рівні норм і стандартів процедури прийняття фінансових рішень об'єднаними територіальними громадами; активізацію участі об'єднаних територіальних громад в адмініструванні місцевих податків і зборів та проведення власної політики запозичень; імплементацію європейського досвіду щодо модернізації управління фінансами та здійснення фінансового контролю за діяльністю об'єднаних територіальних громад.

Ключові слова: фінанси об'єднаних територіальних громад; фінансовий потенціал; фінансова поведінка; місцевий бюджет; доходи об'єднаної територіальної громади; видатки об'єднаної територіальної громади; управління фінансами; фінансовий контроль.

АННОТАЦИЯ

Щур Р.И. Финансы объединенных территориальных общин: концептуальные принципы теории и практики. – Рукопись.

Диссертация на соискание степени доктора экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – Черниговский национальный технологический университет, МОН Украины. – Чернигов, 2019.

В диссертации теоретически обоснованно и предложено новое решение научной проблемы, которая заключается в углублении и обосновании теоретико-методологических и научно-методических принципов финансов объединенных территориальных общин и разработка рекомендаций относительно модернизации управления ними.

Сформулированы теоретические основы исследования финансов объединенных территориальных общин с обобщением научных подходов относительно содержательного наполнения и функциональности таких

дефиниций как „местное самоуправление”, „финансовый потенциал территориальной общины”, „доходы объединенной территориальной общины”, „затраты объединенной территориальной общины” и тому подобное. Определено содержание понятия объединенной территориальной общины как целостной экономической системы. исследование содержательного наполнения и ретроспективный анализ развития местного самоуправления в Украине позволили определить характерные признаки территориальной общины как институционального субъекта финансовых отношений, которыми являются: финансовая отделенность; финансовая персонификация; финансовая правосубъектность, которая включает в себя финансовую правоспособность и дееспособность.

Предложен методический подход к формированию расходов объединенных территориальных общин в Украине на основе применения программно-целевого метода, который предусматривает реализацию этапов планирования расходов бюджетов ОТО, которые базируются на постановке целей и заданий формирования расходов по программной классификации), показателях оценки эффективности целевых программ ОТО и вводе среднесрочного бюджетного планирования как на государственном, так и на местном уровне. Ввод среднесрочного бюджетного планирования на местном уровне дает возможность ОТО согласовывать свои стратегические планы деятельности с имеющимися ресурсами в рамках подготовки проекта бюджета на соответствующий год и прогноза местного бюджета на следующие два года. Такая система бюджетного планирования позволяет выстраивать эффективную бюджетную политику на более длительный срок, с учетом социально-экономических интересов соответствующих территориальных общин.

Разработан стратегический базис модернизации управления финансами и финансового контроля в процессе деятельности объединенных территориальных общин в Украине. Данный стратегический конструкт включает: разработку собственной финансовой стратегии для каждой объединенной территориальной общины в соответствии с ее потребностями и финансовыми возможностями; закрепление на государственном уровне норм и стандартов процедуры принятия финансовых решений объединенными территориальными общинами; активизацию участия объединенных территориальных общин в администрировании местных налогов и сборов и проведения собственной политики заимствований; имплементацию европейского опыта относительно модернизации управления финансами и осуществления финансового контроля в процессе деятельности объединенных территориальных общин.

Ключевые слова: финансы объединенных территориальных общин; финансовый потенциал; финансовое поведение; местный бюджет; доходы объединенной территориальной общины; расходы объединенной территориальной общины; управление финансами; финансовый контроль.

ABSTRACT

Shchur R. I. Finances of the united territorial communities: conceptual principles of theory and practice. – Manuscript.

The thesis for the degree of doctor of economic sciences, specialty 08.00.08 – Money, Finance and Credit. – Chernihiv National University of Technology, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Chernihiv, 2019.

The dissertation theoretically substantiates and proposes a new solution to the scientific problem, which is to deepen and substantiate the theoretical, methodological and scientific and methodological foundations of the principles of finances of the united territorial communities and development of recommendations in relation to modernization of management by them offers.

Theoretical bases of research of finances of the united territorial communities are formulated with generalization of scientific approaches in relation to the rich in content filling and functionality of such definition as “local self-government”, “financial potential of territorial community”, “profits of united territorial community”, “expense of the united territorial community” and others like that. Certainly maintenance of concept of the united territorial community as an integral economic system. Research of the rich in content filling and retrospective analysis of development of local self-government in Ukraine allowed to define the characteristic signs of territorial company as an institutional subject of financial relations is: financial separated; financial personification; financial legal personality which includes for itself a financial legal capacity and capability.

Methodological approach is offered to forming of charges of budgets of the united territorial communities in Ukraine on the basis of application programmatic having a special purpose to the method, which foresees realization of the stages of planning of programmatic charges of budgets of UTC(budgetary programs), which are based on establishment of aims tasks of forming of charges after programmatic classification (programmatic charges), indexes of estimation of efficiency of the budgetary programs of budgets of UTC and introduction of the medium-term budgetary planning both on state and on local levels. Introduction of the medium-term budgetary planning at local level enables the organs of local self-government to co-ordinate the strategic plans of activity with present resources within the framework of preparation of budget on the proper year and prognosis of local budget statement on next two years. Such system of the budgetary planning allows to line up an effective fiscal policy on more protracted term, taking into account socio-economic interests of the proper territorial communities.

The strategic base of modernization of financial management and financial control is developed after activity of the united territorial communities in Ukraine. Strategic construction is given includes: development of own financial strategy for every united territorial communities in accordance with its necessities and financial possibilities; fixing at state level of norms and standards of procedure of acceptance of financial decisions by the incorporated territorial companies; activation of participation of the united territorial communities in administration of community charges and collections and leadthrough of own policy of borrowings;

implementation of European experience in relation to modernization of financial management and realization of financial control after activity of united territorial communities.

Keywords: finance of the united territorial communities; financial potential; financial conduct; local budget; profits of the united territorial communities; charges of the united territorial communities; financial management; financial control.